

ISTORIE

Galia Ackerman
și Stéphane Courtois (ed.)

CARTEA NEAGRĂ
A LUI VLADIMIR PUTIN

Traducere din limba franceză
de Iulian Comănescu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Mariana Pascaru
Coperta:
Corector:
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu

Tipărit la

Galia Ackerman et Stéphane Courtois (dir.)
Le livre Noir de Vladimire Poutine
© Éditions Robert Laffont / Perrin, Paris, 2022

© HUMANITAS, 2023, pentru prezenta ediție în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

CUPRINS

<i>Prefață. A cui e vina?</i> de Thierry Wolton	7
<i>Introducere</i> de Galia Ackerman și Stéphane Courtois	
<i>Notițe biografice</i>	17
I. CRONICA UNEI DICTATURI ANUNȚATE	
1. Vladimir Putin, un <i>Homo sovieticus</i> de Galia Ackerman și Stéphane Courtois	23
2. KGB-ul revine la putere de Galia Ackerman și Stéphane Courtois	38
3. Fuga înainte a lui Vladimir Putin către trecut de Galia Ackerman și Stéphane Courtois	56
4. Vladimir Putin: cekist o dată, cekist pentru totdeauna de Andrei Kozovoi	73
5. Crearea lui <i>Homo post-sovieticus</i> : ingineria sufletelor sub Putin de Françoise Thom	86
6. Argoul la Putin: marca unui „cod de viață“ de Yves Hamant	98
II. O POLITICĂ DE DESTABILIZARE ȘI DE AGRESIUNE	
7. Cecenia sub Putin de Mairbek Vacegaev	113
8. Putin și Georgia: negarea suveranității de Thorniké Gordadzé	127
9. Militarizarea conștiințelor: pregătirea de război de Galia Ackerman	144

10. Putin, „războaiele hibride“ și destabilizarea Occidentului de Nicolas Tenzer	156
11. Putin și ofensiva periferică de Nicolas Tenzer	166
12. Putin și obsesia ucraineană de Mikola Riabciuk și Irina Dmitricina	178
13. Vladimir Putin și fiascoul serviciilor secrete în Ucraina de Andrei Kozovoi	217
14. Stâlpii politicii externe putiniste: recrutarea, extorcarea și șantajul de Françoise Thom	227
15. Rețelele lui Vladimir Putin în Occident și metodele lor de Cécile Vaissié	245
 III. CĂI ȘI MIJLOACE DE ATOTPUTERNICIE	
16. Asasinatul popoarelor de Françoise Thom	263
17. Distrugerea mass-media, a ONG-urilor și a opozanților în Rusia putinistă de Cécile Vaissié	276
18. Putin și felul său orwellian de a rescrie istoria de Stéphane Courtois	294
19. Putin, șeful oligarhilor de Cécile Vaissié	320
20. Religia ortodoxă ca armă politică de Antoine Arjakovski	336
21. O societate pseudoconservatoare, aflată în mers de rac de Galia Ackerman	352
<i>Încotro se îndreaptă Rusia?</i>	365
de Galia Ackerman et Stéphane Courtois	365
<i>Note</i>	371

PREFAȚĂ

A cui e vina?

de Thierry Wolton

Ceea ce ne-a surprins cel mai mult în urma dramaticelor evenimente la care am fost martori din 24 februarie 2022 încoace n-a fost atât martiriul îndurat de Ucraina, de care este răspunzător Vladimir Putin, cât consternarea politicianilor occidentali în fața trecerii la fapte, apoi a cruzimii armatei rusești pe teren – previzibile și una, și cealaltă, pentru cine a fost capabil să se aplece cu atenție asupra naturii puterii în exercițiu din Rusia, în ultimul sfert de secol. Colaboratorii acestei *Cărți negre* nu sunt nici mai bine, nici mai pe larg informați decât „marii” acestei lumi, ci doar și-au pierdut iluziile referitoare la actualul ocupant al Kremlinului, șeful unei bande de gangsteri lipsiți de orice fel de credință și lege, în care își freacă coatele mafioții, kaghebiștii, militarii, oligarhii lipsiți de scrupule, care, împreună, spoliază bogățiile imensei țări în care trăiesc.

Despre această Rusie, foarte periculoasă, relatează în cartea de față, scrisă pe mai multe voci, câțiva dintre cei mai buni specialiști ai noștri în domeniu. Sunt luate în considerare, printre altele, venirea la putere a lui Putin la începutul anilor 2000, pe fondul unei strategii a tensiunii, alimentată de atentatele ucigașe comandate de susținătorii lui; războiul terorist dus în Cecenia, cu sprijinul islamiștilor, în scopul de a eradica orice aspirație națională; subordonarea economiei de către un grup restrâns de prădători; suprimarea tuturor libertăților dobândite de la căderea URSS; rescrierea istoriei, în scopul justificării oricăror crime; spălarea creierului populației prin propagandă; similitudinea între *modus operandi* folosit în 2018 și cel din 2014 pentru a pune mâna pe părți din Georgia, apoi din Crimeea;

în fine, dorința nesățioasă de răzbunare a unui dictator convins că paradisul sovietic s-a prăbușit din vina unui Occident belicos, motiv din care este dornic să facă democrațiile să plătească pentru presupusa lor aroganță. Altfel spus, toate cauzele care au dus la situația actuală, față de care democrațiile occidentale au dat dovadă de orbire voluntară, și tot ceea ce ne permite să înțelegem actuala dramă a Ucrainei.

În fața acestei triste realități, unele voci occidentale, mereu gata de căință, găsesc scuze pentru ofensiva lui Putin, invocând expansiunea imperialistă a NATO, care ar amenința, în prezent, Rusia. Pe scurt, reiese că Moscova ar acționa în legitimă apărare. Este adevărat că, de la căderea comunismului, organizația militară occidentală a prins rădăcini în fostul lagăr socialist, dar numai la cererea țărilor la care ne referim, sătule de relația plină de sânge și lacrimi cu Marele Vecin de la Răsărit și neliniștite, pe drept cuvânt, de spiritul revanșard al Kremlinului. Orice regim de pe lumea asta care își oprimă propriul popor este o amenințare pentru vecini. Fapt demonstrat de numeroase precedente istorice. Rusia lui Putin era predestinată să devină și ea o amenințare. Și atunci, ce-ar trebui să facem? Să acceptăm, fatalist, ca vechile colonii sovietice să fie lăsate la cheremul noului dictator rus, care, fără a se mai revendica de la ideologia comunistă propriu-zisă, funcționează conform aceluiași algoritmi de gândire, printre care un cult de nezdruncinat pentru raporturile de forță? Asta nu și-o dorea nimeni din estul Europei, și nu și-o dorește nici în ziua de azi.

În fond, în momentul de față suferim consecințele unui gen de naivitate democratică, care se sprijină pe postulatul unei aspirații universale către binefacerile unui astfel de sistem. Democrația atrage cetățenii, însă respinge acel gen de conducători care nu pot concepe puterea decât într-o formă personală. Guvernanților occidentali le e greu să înțeleagă acest gen de aspirație către dictatură, fiindcă sunt convinși că un număr de schimburi economice sau o mână întinsă și niște zâmbete ar putea îmblânzi partenerii de negociere și ar putea genera o revenire la bun-simț și la valorile occidentale. Un semn al acestei naivități este permisivitatea – ca să folosim un eufemism foarte blând – de care au dat dovadă Parisul, Berlinul, Londra și Washingtonul față de multiplele brutalități ale puterii puti-

niste de la începutul anilor 2000, atât în interior – asasinarea opozanților –, cât și în exterior – intervenția ucigașă în Siria –, pentru a menționa doar două exemple.

Toată politica lui Vladimir Putin se bazează pe angoasa cu care acesta privește instalarea, în imediata vecinătate a Rusiei, a unor contra-modele de putere, care ar putea da idei rușilor. Georgia, Belarusul și, acum, Ucraina sunt victimele acestui gen de paranoia. Nu extinderea NATO îi provoacă anxietate dictatorului rus, ci Revoluția Trandafirilor, din 2003, de la Tbilisi, Revoluția Portocalie, din 2004, de la Kiev, apoi manifestațiile din piața Maidan din 2014 și protestele masive de la Minsk împotriva falsificării alegerilor prezidențiale din Belarus. O angoasă similară îi animă pe conducătorii comuniști chinezi, care văd în democrația taiwaneză cel mai mare dușman, lucru care ne permite să afirmăm fără riscuri că Beijingul va face totul, în anii care vin, ca să distrugă acest contra-model. Aviz celor creduli!

Ceea ce se întâmplă în momentul de față mai ține și de comportamente politice inițiate acum aproape patruzeci de ani. De susținerea financiară oferită lui Gorbaciov, care spera să salveze sistemul comunist în momentul în care popoarele din Est nu îl mai doreau; de expectativa – dictată de teamă – cu care au fost tratate mișcările populare care au eliberat țările din lagărul socialist la finalul anilor 1980; de tăcerea care a însoțit evenimentele din 1993 din Rusia, când parlamentul din Moscova a fost bombardat, mișcare care a blocat procesul haotic, dar democratic aflat în curs; de cecitatea voluntară care a acoperit masacrele făptuite de armata rusă în Cecenia, începând din 1994; de inerția (sau ceva similar) manifestată față de mașinațiile Moscovei în două regiuni ale Georgiei (Osetia de Sud și Abhazia), apoi în alte două ale Ucrainei (Crimeea și Donbas): de fiecare dată, din cauza intereselor geopolitice, care primau asupra oricăror altor considerații, liderii occidentali s-au remarcat mai degrabă prin lipsa de reacție, respectiv prin permisivitate.

În vremea căderii comunismului, democrațiile s-au temut de o prăbușire a lagărului socialist, în numele logicii etatiste conform căreia puterile existente trebuie să se mulțumească cu *statu quo*, din teama de mari dezordini. Astăzi, voința frecvent

exprimată de a menaja Rusia lui Putin, de a nu o umili, este un simptom al aceleiași reflex etatist. Teama din 1989–1991 de a modifica ordinea stabilită la Ialta e urmată, treizeci de ani mai târziu, de o altă dezordine europeană. Fără rezistența eroică a ucrainenilor, care a trezit conștiința occidentală, s-ar fi putut, din nefericire, ca lumea democratică să fi sfârșit prin a se resemna cu tentativele geopolitice ale Rusiei, ca și cum ar fi fost vorba de un simplu „incident de parcurs“.

Dar, și mai grav: dinspre Vest, n-a venit nici un fel de voință democratică, nici un sprijin pentru cei care își doreau ca eliberarea de sub jugul sovietic să prilejuiască o reflecție de profunzime asupra a ceea ce a însemnat comunismul, o sancționare a celor răspunzători, fie ea și postumă sau simbolică. Ca urmare, spectrul vechii ordini a continuat să bântuie Europa de Est. Un elan general și negativ al conștiințelor a făcut ca trecutul să fie uitat. Din nevoia de confort sau ca urmare a răcelii intelectuale a Occidentului, uneori chiar din complicitate, din egoism și indiferență cel mai adesea, a fost așezat un capac asupra a 70 de ani de nenorociri în Rusia și a 50 de ani de disperare în țările Europei Centrale și de Est. Lucru pe care ucrainenii îl plătesc astăzi, cu sângele lor. Ocultată, istoria a sfârșit prin a se răzbuna sub chipul unui Putin cuceritor, sigur de sine, fiindcă nimeni nu i-a descurajat mersul de rac spre trecut, care a dus la declanșarea unui război barbar.

INTRODUCERE

de Galia Ackerman și Stéphane Courtois

Numele lui Vladimir Putin este cunoscut în întreaga lume, până în colțurile cele mai îndepărtate. Și totuși, Rusia contemporană este o țară mai mică și mai ales mult mai slabă decât URSS. Aceasta din urmă era compusă din cincisprezece republici devenite, după destrămarea ei, independente; era matricea și motorul unui vast sistem comunist mondial, care după 1919 a grupat toate partidele comuniste în sânul Internaționalei comuniste și mai apoi, după 1945, pe toți cei care au pus mâna pe putere în așa-numitul „lagăr socialist“, pe care îl controla cu strictețe, în Europa Centrală și de Est, dar și în Vietnam, în Cuba, multă vreme în China etc. În fine, URSS se bucura de o susținere considerabilă, din partea a numeroase țări în curs de dezvoltare, care se declarau „țări nealiniat“, și a nenumărați simpatizanți din toată lumea. În afară de cele 90 de partide comuniste prezente pe toate continentele, ea dispunea astfel de canale puternice de influență: rețeaua Mișcării pentru Pace*, Federația Sindicală Mondială** și mișcările anticolonialiste, în primul rând. Toți acești factori, desigur împreună cu victoria asupra Germaniei naziste din 1945 și

* *Mouvement de la Paix*, în franceză, mișcare creată în Franța de fosta rezistență antinazistă, imediat după al Doilea Război Mondial, care s-a extins global și în timpul Războiului Rece, a avut mai ales o orientare comunistă. (Notele de subsol, marcate cu asterisc, aparțin traducătorului.)

** Internațională sindicală fondată la Paris în 1945 și dominată de comuniști între 1950 și finalul anilor 1960.

intrarea în posesia bombei cu hidrogen în 1949, au făcut din URSS a doua superputere mondială, după Statele Unite.

Astăzi, toate acestea au dispărut. Potrivit PIB-ului estimat pentru anul 2022, Rusia a ajuns a unsprezecea putere mondială, în spatele Indiei și al Braziliei – dar țara nu își va putea păstra nici măcar acest loc, din cauza sancțiunilor occidentale instituite în urma agresiunii ei împotriva Ucrainei. Rusia are puține țări prietene în lume, cea mai mare parte dintre ele fiind state paria, ca Siria lui Bashar al-Assad, Venezuela lui Nicolás Maduro, Coreea de Nord a lui Kim Jong-un, Iranul ayatollahilor și, *last but not least*, China lui Xi Jinping. La capitolul influență internațională, nu mai oferă nici o idee care ar putea seduce întreaga lume și se sprijină numai pe antioccidentalism – antiamericanism, în particular –, care se bucură, desigur, de o oarecare popularitate în țările în curs de dezvoltare, dar nu le împiedică pe acestea să dea prioritate propriilor interese practice, pentru a negocia cu Occidentul. Și este cert că țările care au făcut parte, în trecut, din „sfera de interese a URSS” sunt foarte decise să nu se mai întoarcă niciodată în ea.

Și atunci, de ce se află Vladimir Putin de peste doisprezece ani în prim-planul vieții politice internaționale? Bineînțeles, fiindcă regimul lui folosește tactici perverse contra cărora democrațiile sunt uneori neputincioase. În numai douăzeci și doi de ani, sub conducerea lui Putin, Rusia așa-zis postcomunistă s-a transformat într-o putere nocivă, iar principalul ei produs de export este, pur și simplu, frica. Rusia încearcă să împiedice susținerea mai masivă a Ucrainei de către Occident prin amenințarea cu lovituri nucleare. Încearcă să obțină acceptul nostru pentru ridicarea sancțiunilor prin amenințarea cu penurie alimentară și energetică. Încearcă să submineze din interior unitatea occidentală, și poate chiar să provoace conflicte civile, creându-și rețele de propagandă și de dezinformare în întreaga lume.

Această politică nocivă a fost pusă la punct în laboratoarele KGB-ului, *alma mater* a lui Vladimir Putin, adevărata lui universitate, locul adevăratei lui formații teoretice și practice. Rușii spun că nu există foști cekiști și, parafrazând, în privința lui Putin, putem spune: „Cekist o dată, cekist pentru totdeauna”. E poate timpul să ne punem o întrebare foarte simplă:

cum se face că o persoană care a demisionat din KGB tocmai pe 20 august 1991 – în momentul puciului ratat contra lui Mihail Gorbaciov, în care șeful lui, primarul Sankt Petersburgului, Anatoli Sobceak, s-a pronunțat contra puciștilor – a fost numită, câțiva ani mai târziu, în 1997, președinte al KGB-ului redenumit FSB? E de neconceput că cineva care a „abandonat“ KGB-ul într-un moment critic și care era numai locotenent-colonel, și nu general, a putut accede la postul suprem în această organizație fără a face de fapt parte dintr-o „rezervă activă“, adică dintre ex-membrii KGB deveniți colaboratori ai FSB, însărcinați cu infiltrarea în aparatul de stat rezultat din implozia URSS din 1991. Acesta este modul în care trebuie înțeleasă faimoasa lui „glumă“ de la o reuniune a membrilor FSB, cu ocazia Zilei Cekistului, în decembrie 1999: „Țin să semnez că grupul de ofițeri FSB trimiși în misiuni de infiltrare în sânul guvernului a îndeplinit cu succes prima etapă“. Deja, Putin era șeful guvernului, iar „prima etapă“ era președinția pe care avea să pună mâna în 2000 și să o mențină timp de douăzeci și doi de ani – cu scurtul interludiu al falsului președinte Dmitri Medvedev.

Traectoria lui Putin, așa cum o explorăm aici, este a unui agent secret devenit țar, care și-a păstrat fidelitatea nestrămutată față de rădăcinile lui de *Homo sovieticus** și față de viziunea despre lume formată în KGB, dar și față de adevărații lui mentori, rămași anonimi. Cum îi plăcea să spună adesea disidentului Vladimir Bukovski, „Putin e un colonel, dar deasupra lui există generali“.

În această lucrare, care adună laolaltă cei mai buni specialiști francezi și străini – mulți, originari chiar din fosta URSS – în domeniul istoriei Rusiei și comunismului, încercăm să refacem drumul lui Putin de la origini și să oferim o descriere a stilului său de guvernare, propunând teza că metodele și tacticile lui sunt inspirate din valorile KGB, lucru care oferă o perspectivă unică. Am evocat mai sus „Rusia așa-zis postcomunistă“. Ne permitem să contestăm existența postcomunismului,

* Titlul unei scrieri din 1981 a sociologului Aleksandr Zinoviev, care se referă la cetățeanul conformist, lipsit de idealuri și responsabilitate din lumea comunistă.

deoarece constatăm cu amărăciune că comunismul este, într-adevăr, o ideologie, dar una foarte elastică, lucru care, printre altele, i-a permis lui Stalin să creeze legături de prietenie cu regimul nazist. Așa cum a arătat Lenin, comunismul real a însemnat mai degrabă o tehnică de preluare a puterii de către un grup de revoluționari profesioniști. Care s-a legitimat printr-o ideologie „de clasă” – indiferent dacă e vorba de un pseudogrup social sau etnic –, creând o inegalitate de principiu, în favoarea Partidului care aservește majoritatea populației. Și, ulterior, același comunism a conceput ansamblul de măsuri care îl perpetuează la putere grație unei ideologii de fațadă în care aparatul de represiune și teroare – Ceka, „sabia care pedepsește” – joacă un rol central și decisiv, incluzând și controlul economiei. Acest model de regim totalitar a determinat și determină încă toate regimurile comuniste din lume.

Putin a mers mai departe. Desigur, ideea comunismului a fost abolită și partidul a pierdut puterea, dar a păstrat sistemul de guvernare comunistă, caracterizat în principal, ca atribute, de verticalitate și nonalternanța la putere, lucruri garantate de serviciile secrete, în primul rând FSB, prin menținerea unui grup social privilegiat și prin controlul economiei. Așa încât putem vorbi de „sovietism fără ideea comunistă”. Noutatea putinismului rezidă în fuziunea regimului cu grupările mafioate și, în consecință, cu practicile lor crude, precum și cu corupția endemică, mai ales în eşaloanele înalte ale puterii. Acesta este regimul care seamănă discordia în întreaga lume și ale cărui năzuințe imperialiste țintesc mult mai departe de Ucraina.

În 1997, Editura Robert Laffont – și regretatul Charles Ronsac – au publicat *Cartea neagră a comunismului*, care a revelat într-o manieră documentată, grație deschiderii arhivelor de la Moscova, amploarea și caracterul intrinsec ale crimelor regimului fondat de Lenin și sistematizat de Stalin. Faptul că această carte s-a răspândit în mai mult de douăzeci și cinci de țări părea pe atunci că a contribuit la ruina prestigiului moral al URSS. Iar eșecul puciului de la Moscova din 1991, urmat de demisia lui Mihail Gorbaciov, simboliza pentru cea mai mare parte a observatorilor ieșirea din comunism și începutul unei noi epoci. Prin contrast, aici arătăm etapele „reconquistei”

începute de către KGB-FSB și de către creatura lui, Vladimir Putin, după ascensiunea acestuia la putere, până la războiul din Ucraina, care continuă în momentul de față și al cărui sfârșit nu poate fi prevăzut. Treceam în revistă crimele lui Putin contra propriului popor aservit și îndobitocit, ca și contra altor popoare – ucraineni, ceceni, georgieni, moldoveni, sirieni, venezueleni etc. – a căror dezvoltare normală este împiedicată de un regim care susține guvernele dictatoriale, declanșează războaie și le distruge economia. Ceea ce l-a făcut pe Putin cunoscut locuitorilor întregii noastre planete au fost amenințarea și vătămarea, folosite ca principii politice. Se impune așadar decorticarea parcursului și a acțiunilor sale.

NOTIȚE BIOGRAFICE

GALIA ACKERMAN (1948) este doctor în istorie al Universității Paris-I Panthéon-Sorbonne și cercetător asociat la Universitatea din Caen. Este specializată în istoria URSS, a Rusiei postsovietice și a Ucrainei. Este autoarea a zece cărți, dintre care *Le Régiment immortel. La guerre sacrée de Poutine* (Premier Parallèle, Paris, 2019, reeditată în 2022), o operă de pionierat, care explorează ideologia Rusiei putiniste. Este redactor-șef al unui site bilingv (englez–francez), *Desk Russie*, destinat combaterii dezinformării și decriptării Rusiei lui Putin pentru publicul francez și internațional. A coordonat, împreună cu Stéphane Courtois, lucrarea *La Seconde Guerre mondiale dans le discours politique russe. À la lumière du conflit russo-ukrainien* (L'Harmattan, Paris, 2016).

ANTOINE ARJAKOVSKI (1966) este un istoric francez de origine ucraineană, specializat în studiul gândirii religioase ortodoxe, mai ales a celei rusești și ucrainene. Director al Colegiului universitar francez din Moscova, apoi director adjunct al Institutului Francez din Ucraina (1998–2004), a creat și păstorit Institutul de Studii Ecumenice din sânul Universității Catolice din Ucraina (2004–2011). Din 2011 e codirector al departamentului „Societate, Libertate, Pace” al Colegiului Bernardinilor din Paris. Autor a douăsprezece lucrări, printre care *Russie–Ukraine. De la guerre à la paix?* (Parole et Silence, Sion, 2014) și *Occident–Russie. Comment sortir du conflit?* (Balland, Paris, 2017).

STÉPHANE COURTOIS (1947) este istoric, specializat în comunismul francez și internațional. Fondator și director al revistei universitare *Communisme* (1982–2017), este autorul a zeci de opere și a coordonat colecții la Seuil și la Éditions du Rocher et du Cerf. A fost creierul echipei care a întocmit *Livre noir du communisme* (Robert Laffont, Paris, 1997, 26 de traduceri). Ține de douăzeci de ani un curs extins despre comunism la Institutul Catolic de Studii Superioare (La Roche-sur-Yon) și a publicat în 2017 *Lénine, l'inventeur du totalitarisme* (Perrin, Paris, 2017), încununat cu Marele Premiu al Cărții de Istorie (*Le Figaro*/canalul

Histoire) și cu Marele premiu pentru biografie politică al Touquet-Paris Plage.

IRINA DMITRICINA (1971), istoric, este specializată în Ucraina, fiind traducătoare și coordonatoare a conferințelor de ucraineană la Institutul Național al Limbilor și Civilizațiilor Orientale (INALCO, Paris). Este autoarea mai multor lucrări și, din 2001, se numără printre coordonatorii colecției *Présence ukrainienne* a editurii L'Harmattan, unde a publicat printre altele *L'Ukraine vue par les écrivains ukrainiens* (L'Harmattan, Paris, 2006), *Le Voyage de Monsieur Herriot. Un épisode de la grande famine en Ukraine* (L'Harmattan, Paris, 2018), precum și *Anthologie du Donbass* (L'Harmattan, Paris, 2018). Acestora li se adaugă lucrarea realizată împreună cu Galia Ackerman, *Tchernobyl. Vivre, penser, figurer* (L'Harmattan, Paris, 2021).

THORNIKÉ GORDADZÉ (1975), georgian la origine, a învățat franceza la liceul din Kutaisi (URSS), apoi a venit în Franța, a studiat la Institutul de Studii Politice (IEP) din Bordeaux și la cel din Paris și a devenit cetățean francez în 2001. În 2010, a fost numit de noul președinte georgian, Miheil Saakașvili, ministru adjunct de externe, însărcinat cu relațiile cu Uniunea Europeană, iar în 2012, ministru de stat însărcinat cu integrarea europeană și euroatlantică. Cercetător asociat la Centrul de Studii ale Relațiilor Internaționale al Sciences-Po, este din 2013 cofondator al Institutului Gruzin pentru Studii Strategice. Începând din 1999, a semnat nenumărate articole despre situația din Caucazul postsovietic și despre amenințarea reprezentată de Rusia lui Putin.

YVES HAMANT (1946) este profesor titular de rusă și doctor în științe politice. A trăit mai mulți ani în Uniunea Sovietică, în epoca lui Leonid Brejnev, fiind atașat cultural la Ambasada Franței la Moscova între 1974 și 1979. A fost primul traducător în franceză al *Arhipelagului Gulag*, de Aleksandr Soljenițin. În 1990 și-a susținut teza de doctorat, intitulată *Puterea sovietică și identitatea rusească*; este profesor la Universitatea Paris-Nanterre (fostă Paris-X), unde predă civilizația rusă și istoria contemporană a Rusiei. Intelectual catolic, în 2000 a scris o biografie dedicată unuia dintre prietenii săi, părintele Aleksandr Men, preot ortodox și importantă figură spirituală a URSS-ului, asasinat cu un topor în apropierea bisericii lui în 1990. A publicat în revista *Esprit* (martie, 2022) un articol revelator, „Le poutinisme, un phénomène multifactoriel“.

ANDREI KOZOVOI (1975) s-a născut la Moscova, ca fiu al unui poet și traducător, prizonier politic exilat în Franța în 1981. Conferențiar universitar, specializat în limba și literatura rusă, însărcinat cu coordonarea cercetărilor la Universitatea din Lille, este autorul mai multor lucrări consacrate Uniunii Sovietice: *La Chute de l'Union soviétique* (Tallandier, Paris, 2011), *Russie, réformes et dictatures – 1953–2016*

(Perrin, Paris, 2017, colecția Tempus), *Les Services secrets russes. Des tsars à Poutine* (Tallandier, Paris, 2020), *Brejnev l'antihéros* (Perrin, Paris, 2021).

MIKOLA RIABCIUK (1953) este un politolog născut în Ucraina Occidentală, care și-a făcut studiile superioare la Lvov și la Moscova, apoi a beneficiat de un sejur de trei ani în Statele Unite. Lucrările lui sunt consacrate problematicii identității naționale, formării societății civile, nașterii statului-națiune și epocii postcomuniste. Este director de cercetări la Institutul de Studii Politice și Naționalități al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei și conferențiar universitar la Universitatea din Varșovia. De asemenea, e președinte de onoare al filialei ucrainene a PEN Club. A publicat în franceză *De la „Petite-Russie“ à l'Ukraine* (L'Harmattan, Paris, 2003) și, în *Le Monde*, pe data de 10 mai 2022, o pagină intitulată *L'Occident est bien plus influencé par l'impérialisme russe qu'il ne l'admet*.

NICOLAS TENZER (1961) este absolvent al Școlii Normale Superioare, al Sciences-Po Paris și al Școlii Naționale de Administrație. Înalt funcționar între 1997 și 2008. a predat la Sciences-Po începând din 1986. Este președinte fondator al Centrului de Studii și de Reflecție pentru Acțiunea Politică (CERAP) și director al revistei acestuia, *Le Banquet*. Autor a peste zece opere consacrate doctrinelor și vieții politice franceze, a publicat printre altele *Le Monde à l'horizon 2030* și *La règle et le désordre* (Perrin, Paris, 2011). Este un susținător al acțiunii globale NATO și colaborează cu Centrul de Analiză Politică Europeană, care promovează alianța nord-atlantică și valorile și principiile democratice.

FRANÇOISE THOM (1951) este istoric, profesor titular de rusă, specialistă în Rusia și URSS și conferențiar universitar abilitat să coordoneze cercetările de istorie contemporană la Universitatea Paris-Sorbona. Remarcată începând cu 1983 pentru teza publicată sub titlul *Limba de lemn* (ediția franceză – Julliard, Paris, 1987), este autoarea a peste zece lucrări, printre care *Le Moment Gorbatchev* (Hachette, Paris, 1989), *Géopolitique de la Russie* (PUF, Paris, 2016, colecția „Que sais-je?“), *Comprendre le poutineisme* (Desclée de Brouwer, Paris, 2018) și *La Marche à rebours. Regards sur l'histoire soviétique et russe* (Sorbonne Université Presses, Paris, 2021). Pentru remarcabila ei biografie *Beria. Le Janus du Kremlin* (Cerf, Paris, 2013), a primit un premiu din partea Academiei de Științe Morale și Politice.

CÉCILE VAISSIÉ (1962) este istoric, profesor titular de rusă și specialistă în Uniunea Sovietică. După teza de doctorat, publicată sub titlul *Pour votre liberté et pour la nôtre: le combat des dissidents en Russie* (Robert Laffont, Paris, 1999), a predat la liceu și la universitate, apoi a fost numită directoare a Departamentului de rusă la Universitatea

Rennes-II. A publicat, în 2008, *Les Ingénieurs des âmes en chef. Littérature et politique en URSS (1946–1986)* (Belin, Paris), apoi, în 2019, *Le Clan Mikhalkov. Culture et pouvoirs en Russie (1917–2017)* (PUR, Rennes). În 2016, în *Les Réseaux du Kremlin en France* (Les Petits Matins, Paris) a inventariat diferitele entități pe care se bazează influența de tip *soft power* a lui Vladimir Putin în Franța; din acest motiv, a devenit ținta unei campanii orchestrate de atacuri în justiție pentru defăimare, care, cu excepția unuia singur, au fost respinse de tribunal, care a considerat că a prezenta pe cineva ca fiind „pro-Kremlin“ nu este o atingere adusă „onoarei“ persoanei respective.

MAÏRBEK VACEAGAEV (1965) s-a născut în Cecenia și este licențiat al Facultății de Istorie a Universității de Stat a Republicii Ceceno-Inguse, cu o teză despre rolul Ceceniei în războiul din Caucaz. După un stagiul la Institutul de Istorie Rusă al Academiei de Științe a Rusiei, între 1991 și 1994, a revenit în Cecenia, unde devine colaborator apropiat al lui Aslan Mashadov, susținător al independenței și ulterior președinte al țării. Desemnat reprezentant plenipotențiar al Republicii Cecene la Moscova, este arestat odată cu declanșarea celui de-al Doilea Război Cecen de către Vladimir Putin, în 1999. Condamnat la închisoare, iar apoi amnistiat, se exilează în Franța, în 2000, și de atunci se consacră istoriei și jurnalismului. În 2008, a publicat *L'Aigle et le loup. La Tchétchénie dans la guerre du Caucase au XIXe siècle* (Buchet-Chastel, Paris, împreună cu Aude Merlin).

I. CRONICA UNEI DICTATURI ANUNȚATE

1. VLADIMIR PUTIN, UN HOMO SOVIETICUS

de Galia Ackerman și Stéphane Courtois

Apariția lui Vladimir Putin pe scena istoriei este, fără îndoială, unul dintre cele mai neobișnuite evenimente ale ultimilor treizeci de ani. Diferite zvonuri au explicat ascensiunea fulgurantă a acestui omuleț lipsit de carismă prin legătura lui genealogică cu înalta nobilime comunistă. Pentru unii, era nepotul bucătarului lui Stalin¹, sau fiul unui ofițer eroic, membru al NKVD². După alții, se născuse dintr-o legătură extraconjugală a unei georgience de origine rusă, pe nume Vera Putina, care, la optsprezece ani, l-a încredințat bunicilor, iar apoi a fost adoptat de părinții oficiali.³

Adevărul e mult mai simplu. Vladimir Putin s-a născut în 1952 la Sankt Petersburg, într-o familie foarte modestă, profund marcată de cele 872 de zile în care Leningradul a fost asediat de germani (1941–1944), în cursul cărora tatăl lui a fost rănit, iar mama lui a murit de foame. Copil bolnăvicios și ciuca bățăilor pentru tovarășii lui de stradă, devine un adolescent turbulent și bătăuș și se apucă, la Universitatea din Leningrad, de studii de drept, sub îndrumarea profesorului Anatoli Sobceak. Era vorba de dreptul „socialist“, care permitea condamnarea la Gulag sau la moarte a „dușmanilor poporului“. Fascinat de puterea KGB, face totul pentru a fi recrutat, pornind de la baza scării ierarhice și urcând primele trepte până la a deveni ofițer responsabil cu lupta contra disidenților din regiunea Leningrad. Activitatea depusă îi atrage o promovare, după care parcurge un stagiul de un an la Institutul Andropov. În ciuda unei evaluări mai degrabă negative,⁴ Putin trece apoi la serviciile externe și e trimis, în 1985, în Republica Democrată